

Sprog i Norden

Titel: Sprognævn og offentlighed. Erfaringer fra arbejdet i Dansk Sprognævn
Forfatter: Poul Lindegård Hjorth
Kilde: Sprog i Norden, 1970, s. 107-125
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sprognævn og offentlighed

Erfaringer fra arbejdet i Dansk Sprognævn

Af Poul Lindegård Hjorth

Som det fremgår af undertitlen, bygger de følgende betragtninger på erfaringer, som jeg har høstet, mens jeg har været medlem af Dansk Sprognævn. Nogle af dem har givetvis kun gyldighed for dette nævn, men en del af de problemer, der skitseres, er sikkert fælles for alle de nordiske sprognævne.

Formodningen om et problemfællesskab kan motive-re, at betragtningerne offentliggøres i nævnenes fælles årsskrift. Indledningsvis er det dog nok rimeligt at pege på omstændigheder, som begrænser deres gyldighed:

De nordiske sprognævne arbejder under forskellige betingelser. Det gør utvivlsomt en væsentlig forskel, om et nævn er en privatinstitution eller, som f. eks. det danske, en statsinstitution. Der kan også være grund til at minde om, at det danske nævn ikke, som det svenske, kan støtte sig på en gammel tradition for arbejde med sprogrigtighedsproblemer på videnskabeligt grundlag. Og det kan endvidere spille en rolle – både som en fordel og som en ulempe –, at den offentlighed, som det danske nævn henvender sig til, på forhånd må antages at være mindre brændende engageret i sproglige problemer end offentligheden i flere andre nordiske lande: der har ikke i Danmark været nogen »sprogsag«,

og det danske nævn har ikke en puristisk sprogpolitik som baggrund for sit virke.

I øvrigt må det understreges, at det, jeg kan give, er min personlige bedømmelse. Det er sandsynligt, at andre medlemmer af Dansk Sprognævn vil vurdere situationen anderledes end jeg.

I.

Den bekendtgørelse, der udgør grundlaget for Dansk Sprognævns arbejde, lader ikke tvivl tilbage om, at nævnet er forpligtet til at have et forhold til offentligheden. Det må i modsætning til rent videnskabelige institutioner ikke have lov til at leve et liv i isolation og ubemærkethed. Et rådgivende organ, en offentlighedens tjener, som ingen kender til, har ikke megen eksistensberettigelse.

Så langt er tingene klare nok. Derimod kan det næppe påstås, at bekendtgørelsen giver klare direktiver m. h. t. arten af nævnets forhold til offentligheden. Det fastslås, at nævnet »har til opgave på videnskabeligt grundlag at give myndighederne og offentligheden råd og vejledning i sproglige spørgsmål«. Men hermed er faktisk ikke taget stilling til, hvem der i dette forhold skal være initiativtager. Traditionelt har vi stort set indtaget det standpunkt, at vi svarer, når vi bliver spurgt. Det er antagelig en ganske klog politik. Vi irriterer mindre på den måde, end hvis vi optræder som ukaldede bedreviden; og i øvrigt har vi, i al fald i de senere år, haft mere end nok at gøre med at svare, når nogen henvender sig til os. Alligevel er det vel ikke aldeles givet, at vi for al fremtid skal give afkald på

selv at tage et initiativ. Der er, som jeg senere skal vende tilbage til, spørgsmål, som aldrig stilles os, men som vi i grunden godt kunne have lyst til at tage op.

Begrebet »offentligheden« manifesterer sig på mange måder. Bekendtgørelsen taler for tydelighedens skyld både om myndighederne og offentligheden, både om institutioner og private. Vi kunne et øjeblik se lidt nærmere på, i hvilke skikkelser offentligheden manifesterer sig over for nævnet.

Den møder os for det første i form af det offentlige, myndighederne, og her da specielt i skikkelse af vort ressortministerium, Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Denne del af offentligheden har et dobbelt forhold til os: den er på én gang vor arbejdsgiver og vor potentielle kunde. Hos vor arbejdsgiver i snævraste forstand, Ministeriet for Kulturelle Anliggender, har vi altid mødt ubetinget velvilje, men det tjener ikke noget formål at skjule, at denne velvilje giver sig for beskedne kontante udslag. Nævnet kæmper med alvorlige økonomiske vanskeligheder; det er ikke den eneste, men en af de vigtigste grunde til, at vi ikke på langt nær er så effektive, som vi burde være.

Som allerede bemærket er Dansk Sprognævn en statsinstitution, dets medlemmer beskikkes af Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Jeg tror ikke, at nogen af os alvorligt ønsker andet status. Men vi må se i øjnene, at netop denne stilling kan være med til at skabe uklarhed m. h. t. nævnets beføjelser. Vi er nedsat af myndigheder, som ikke er i tvivl om, at de inden for visse rammer har ret til at gribe regulerende ind over for sproget. I praksis giver denne holdning sig næsten kun udslag på det ortografiske område, idet der foreskrives

en bestemt retskrivning »til Brug og nøje Efterlevelse«, som det engang hed, i skolerne. Nu og da har der også været givet forskrifter for visse bøjningsforhold, f. eks. brugen af verbernes flertalsformer. Jeg skal vel vogte mig for her at vove mig ind på det meget indviklede område, som hedder sprogets retsstilling (hvem råder over sproget?), blot understrege, at der nu engang er praksis for, at det offentlige griber ind – og så tilføje, at der sikkert ikke er mange sprogbrugere, som finder noget forkert i det. Men når det nu er sådan, når statsmagten altså har tiltaget sig visse rettigheder over sproget, ja, så er det måske ikke så underligt, at mange mennesker har mere eller mindre uklare forestillinger om, at statsinstitutionen Dansk Sprognævn har ret til at give love for sprogbrugen. Jeg skal senere vende tilbage til dette besværlige problem.

Jeg har talt om myndighederne som sprognævnets arbejdsgiver. Myndighederne i den anden rolle – som kunder, som forbrugere af nævnets vejledning – mærker vi meget mindre til, end vi måske umiddelbart havde grund til at vente. Vist har vi fået en del vigtige forespørgsler fra det offentlige, men i mange tilfælde, hvor vi måske kunne have givet fornuftige råd, er vi ikke blevet spurgt. Det kan vi godt beklage. Personlig vil jeg beklage det mere, end at vore råd i nogle af de tilfælde, hvor vi faktisk er blevet spurgt, ikke er blevet fulgt.

Nu skal billedet dog heller ikke fortagnes i retning af det helt mørke. Lad mig som et væsentligt lyspunkt nævne, at vi i nogen grad er blevet inddraget i det vigtige arbejde med lempelig modernisering af løvsproget, og at vi her har mødt betydelig forståelse hos den juridiske sagkundskab.

Så meget om offentligheden i skikkelse af det offentlige, myndighederne. Men vi møder jo offentligheden i mange andre skikkelser.

Vi møder den som pressen. Pressen har fra første færd fulgt vort arbejde med stor interesse, og der er ikke tegn til, at denne interesse svækkes. Vore publikationer omtales, ofte ret udførligt og ofte velvilligt. Mange dagblade optrykker ligefrem vore udtalelser, som kronikker eller i dråbeform. Vi kan direkte måle resultaterne af pressens interesse. Vi har erfaring for, at udførlig omtale på fremtrædende plads i et førende dagblad kan resultere i en efter vore forhold overvældende salgssucces.

Baggrunden for, at pressen opmærksomt følger nævnets virksomhed, er vel bl. a. den meget nærliggende, at pressens folk på deres egen krop har mærket mange af de probemer, vi behandler. Normalt er pressen ikke i tvivl om nævnets eksistensberettigelse, heller ikke selv om man i konkrete tilfælde kan være afgørende uenig med os. At det sidste kan være tilfældet, at vi altså nu og da kan komme ud for hård kritik i pressen, er jo ganske selvfølgeligt. Netop i egenskab af professionelle sprogbrugere har pressefolk måttet tage stilling til en række af de problemer, vi tumler med, og ofte har de taget anden stilling end vi. Men kritik er ikke det farligste for os; det er kun godt, at pressen optager vore udtalelser til drøftelse og derved bidrager afgørende til at holde interessen for vort arbejde varm. Jeg tager ikke i betænkning at betegne pressen som en af vore vigtigste forbundsfæller.

Pressens interesse for os giver sig tydelige udslag. Vi må gå ud fra, at offentligheden i en anden manifestation, nemlig som skolen, også nærer betydelig inter-

esse for vort arbejde, men vi har sværere ved at måle denne interesse. Vi kan godt lave en opgørelse over, hvor mange lærere der abonnerer på vore publikationer, eller hvor mange lærere og elever der stiller spørgsmål til os, og vi kan jo også læse et og andet ud af skolepressen, som normalt gengiver og nu og da også kommenterer vore svar. Men det er svært at blive klar over, om det virkelig er lykkedes os at blive bemærket af den enkelte lærer. Jeg har det indtryk, at i hvert fald de fleste dansklærere nok kender vor eksistens, men at det i grunden kun for relativt få af dem er en nærliggende tanke at henvende sig til os. Hvis mit indtryk holder stik, melder sig det spørgsmål, hvad da grunden kan være til lærernes noget forbeholdne stilling. Skyldes den, at kun en mindre del af de problemer, vi arbejder med, har relevans for skolens danskundervisning? Det kunne tænkes, men jeg er ikke meget tilbøjelig til at tro det. Skyldes den måske snarere, at vi så at sige ikke taler samme sprog, at lærerne føler sig fremmede over for vor måde at ræsonnere på, at deres uddannelse og det daglige arbejdes krav om klare afgørelser har gjort dem skeptiske over for den relativisering af sprogrigtighedsbegrebet, som en vejledning »på videnskabeligt grundlag« uundgåeligt drives ind i? Jeg vil tangere spørgsmålet i anden sammenhæng, men vedgår allerede nu, at jeg ikke kan besvare det fyldestgørende.

Endnu en manifestation af offentligheden kan afgrænses nogenlunde klart, nemlig de forskellige offentlige eller private terminologinævn, hertil også regnet de udvalg, som diverse organisationer nedsætter for at få klarhed over blot et eller nogle få terminologispørgsmål, en stillingsbetegnelse, et aflønningsord el. l. Ikke få af dem kender os og henvender sig til os. Jeg kan

sige, at vi samvittighedsfuldt gennemarbejder konkrete spørgsmål, som f. eks. forslaget om betegnelsen *ergo-terapeut* i stedet for *beskæftigelsesterapeut* eller *idræt* som betegnelse for skolefaget *legemsøvelser*. Men vi slår ikke til, når det gælder større komplekser af f. eks. tekniske terminologiproblemer, simpelt hen fordi vi ikke besidder den fornødne faglige indsigt. Alligevel tager mange os med på råd. Bl. a. havde vi for et par år siden lejlighed til at udtale os om edb-terminologi.

Til sidst i denne opregning kommer jeg til en svært afgrænselig, men meget vigtig gruppe af potentielle sprognævnskunder, alle de mange sprogbrugere, der ikke som terminologiudvalg el. l. arbejder med langsigtet regulering af en terminologi, men for hvem et eller andet sprogligt problem pludselig er blevet aktuelt, måske på professionens vegne, måske fordi samtalen tilfældigt er drejet ind på det eller – vigtigere endnu – et væddemål indgået om det. En betydelig del af dem har opdaget vor eksistens og benytter sig af vor hjælp. Nogle har konstateret, at vi er helt kvikke til at slå op i Retskrivningsordbogen, og finder det lettere at ringe til os end selv at slå op; men heldigvis er der jo også mange, som stiller spørgsmål, der bedre bidrager til at give vor tilværelse mening. De forespørgere, der egentlig blot henvender sig til os for at få fastslået, at de selvfølgelig har ret, eller for at få afgjort et væddemål, må vi som oftest skuffe. Men for mange er det dog blevet en naturlig udvej at henvende sig til Dansk Sprognævn, vi har vore faste kunder. Strøgekunder har vi også, f. eks. folk af læserbrevsskribent-typen, som ivrer mod sprogets forfladigelse, og som efter bare én gang at have fået et for valent svar af os for stedse afsværger enhver forbindelse med sprognævnet. Hvad

skal man sige til det? I hvert fald har vi bidraget til at holde den galde flydende, som er deres vigtigste inspirationskilde.

Jeg har søgt løseligt at karakterisere vort forhold til forskellige forbrugerkategorier. Forholdet til offentligheden kunne også have været illustreret med tørre tal:

Den første rådgivningsstatistik, fra 1956/57, udviser knap 150 forespørgsler på ét år. De følgende år steg antallet med 150-200 pr. år, indtil det i 1960/61 og 1961/62 syntes at være nået til et stabilt leje: 800 forespørgsler pr. år. Men i 1962/63 kom det første store spring op til godt 1400 forespørgsler, og siden da har kurven været støt og stærkt stigende: i 1967/68 nåede antallet op på ca. 4700, i 1968/69 op på næsten 5000, i 1969/70 op på ca. 5100. Og reelt er der intet, der tyder på, at den stærke vækst ikke skulle fortsætte.

Opmuntrende statistiske vidnesbyrd kunne også hentes fra et andet område. Som en art supplement til den trykte årsberetning, der ifølge bekendtgørelsen bl. a. skal rumme »de vigtigste afgørelser og henstillinger«, begyndte nævnet i efteråret 1957 at udsende en stencileret publikation, *Fra Dansk Sprognævns rådgivning*, der indeholdt udvalgte spørgsmål og svar fra den telefoniske rådgivningsvirksomhed. Oplaget var i den første tid højst beskedent, blot et par hundrede eksemplarer. Men gradvis tildrog publikationen sig så stor interesse, at stencilering ikke længere var en praktisk løsning. Fra december 1968 afløstes disse kvartals- eller halvårsvis udsendte oversigter da af en trykt publikation, *Nyt fra Sprognævnet*, der udkommer to gange om året, og som nu udsendes til over 5000 abonnenter.

Man kunne slå sig til tåls med dette, nøjes med at konstatere, at alt var såre godt. Virksomheden har fået

et omfang, som næppe nogen turde drømme om ved nævnets oprettelse i 1955. Vi har fået mange i tale. Måske kan vi oven i købet med nogen ret have lov at antage, at vi indirekte har været med til at give stødet til den stigende interesse for sprogrigtighedsproblemer, som i disse år er blevet mærkbar på ethvert trin af uddannelsen i dansk; det ville halvt om halvt kunne være et plaster på det sår, som jeg berørte: at vi tilsyneladende ikke har gjort os stærkt nok gældende i lærernes bevidsthed.

Ja, vi kunne stille tingene på spidsen og sige: Vort problem er ikke, at vi ikke er kendt af offentligheden, men tværtimod, at alt for mange kender os. Vi drukner i succes. Rådgivningsarbejdet har fået et omfang, som langt overskrider vore ressourcer. Det kan ske, at skriftlige forespørgsler kommer til at stå på ventelisten for længe. Og mange vigtige opgaver må forsømmes, fordi vi skal stå til tjeneste for stadig større kredse af offentligheden.

Der ville være megen sandhed i dette, og vi må ikke fortie forholdet, men stadig hamre på de bevilgende myndigheder, så vi efterhånden får muligheder for at betjene offentligheden forsvarligt. Heldigvis er vi ikke ene om at fremføre kravet. Mange, selv en del af vore strengeste kritikere, fremhæver det urimelige i, at vi ikke får bedre arbejdsmuligheder.

Men vore problemer er ingenlunde bare af kvantitativ eller økonomisk art. De er også af ideel karakter, og det er måske den del af problemkomplekset, som vil til-
drage sig størst interesse.

II.

Ministeriets bekendtgørelse pålægger Dansk Sprognævn en række bestemte opgaver. Der er forskel på, hvor stor rolle disse opgaver i praksis spiller, og der er forskel på, hvor meget de vender ud mod offentligheden. Jeg indskrænker mig til at omtale tre opgaver, som virkelig har tildraget sig offentlighedens opmærksomhed.

En stor del af sekretariatets tid går med opmærksomt at følge sprogets udvikling. Efterhånden er der opbygget en ret omfattende seddelsamling, der kan tjene til at belyse forskellige sider af moderne dansk: vækst i ordforrådet, forskydninger inden for sætningsbygningens mønstre, konkurrence mellem stavemåder osv. Tilvejebringelsen af denne samling er vor vigtigste videnskabelige indsats, og vi er ene om at varetage opgaven. Arbejdets mest iøjnefaldende resultat er de lister over nye ord i dansk, som sprognævnet under betydelig offentlig interesse publicerer hvert andet eller tredje år. Men indsamlingsarbejdet har som antydning et videre sigte: det materiale, som nævnet således selv tilvejebringer, er simpelt hen hovedhjørnestenen i det videnskabelige grundlag for nævnets rådgivning. Vi kunne ønske os, at der meget snart åbnes mulighed for at intensivere og udvide arbejdet, så registreringen også kommer til at omfatte f. eks. forskydninger m.h.t. ords status inden for rigssproget, et forhold, der har mindst lige så stor betydning som indlån eller nydannelse af ord.

Vistnok som det eneste af de nordiske nævn er Dansk Sprognævn forpligtet til at redigere og udgive en officiel retskrivningsordbog. I første omgang fik bestem-

melsen herom ikke store praktiske konsekvenser. Ved nævnets oprettelse forelå der et fuldstændigt manuskript til en retskrivningsordbog, udarbejdet af et af Undervisningsministeriet nedsat retskrivningsudvalg, og nævnets andel i arbejdet blev da blot den overkommelige at udgive det foreliggende manuskript. Som tiden gik, blev forpligtelsen over for retskrivningsordbogen væsentlig mere tyngende. Det er utilfredsstillende at vedblive med at udsende Retskrivningsordbog 1955 i uændrede optryk, dels fordi den svigter m. h. t. en række nye ord, altså netop ord, hvis stavemåde der kan herske tvivl om, og dels fordi den på en række punkter trænger til justeringer.

På en måde må det siges at være en ønskesituation for et sprognævn, at det kan have betydelig indflydelse på fastlæggelsen af den officielle retskrivningsnorm; og der er noget sundt i den tanke, at normen fastlægges på grundlag af drøftelser i en bred kreds af repræsentanter for forskellige sprogbrugerinteresser. På den anden side er opgaven af et omfang og en sværhedsgrad, der næsten kan tvinge en i forvejen underbemandet institution i knæ.

Det er ikke her stedet at gå ind på en grundig drøftelse af de problemer, der knytter sig til fastlæggelsen eller den løbende revision af en ortografisk norm. I øvrigt er de for en del parallelle med problemer, som vi møder i rådgivningsarbejdet. Jeg vender mig da til rådgivningsarbejdet.

Som nævnt er situationen glædelig, for så vidt som stedse flere henvender sig til os. Men en lang række vanskeligheder venter fortsat på at blive overvundet, og nogle af dem kan vel aldrig løses til fulde.

De måske specielt danske forudsætninger for arbejdet

er allerede tidligere strejft. Vi har ingen fast tradition for videnskabeligt arbejde med sprogrigtighed, ja vi har ikke engang et helt ubelastet ord for begrebet. Betegnelsen sprogrøgt vil af nogle associeres med purisme, og der er ingen stærk interesse for purisme i Danmark; andre vil komme til at tænke på Sv. Clausens særlige målstræv, der mere var præget af originalitet og bidsk vid end af sans for realiteter, og som i øvrigt var intimt forbundet med en tidsbaggrund, der ikke mere består. Betegnelsen sprogpleje er vist aldrig bragt i forslag og ville næppe heller have chancer, da den for stærkt fremmaner den urimelige forestilling om sproget som patient eller dog som en sart plante. I mangel af et egnet ord vil jeg da holde mig til at tale om sproglig vejledning, idet jeg herved forstår en virksomhed, der dels tjener en offentligheds interesse i at få konkrete tvivlsspørgsmål vurderet under en rigtighedssynsvinkel, dels – men i Danmark ubetinget sjældnere – tager sigte på sprogregulering.

Læreruddannelsen har ikke beredt jordbunden for en sådan sproglig vejledning. Der kan skelnes mellem to lærerkategorier, de akademisk uddannede og de seminariuddannede. Den første præges af, at sprogvidenskaben traditionelt ikke har følt nogen forpligtelse over for det normative synspunkt; det har været anset for uvidenskabeligt, nærmest komisk eller fordægtigt. Den anden gruppe har gennemgået en uddannelse, der i høj grad måtte se det som sit mål at honorere de nærmeste krav, in casu sørge for, at vordende lærere fik klare forholdsordrer m. h. t. visse erkendte sproglige stridsspørgsmål eller hyppigt opdukkende vanskeligheder. Denne uddannelses grundtanke er respektabel nok, særdeles realistisk. Men det kan ikke skjules, at den

håndfaste indterpning af bestemte regler har haft uheldige sider. Nu og da har den vel ligefrem virket som vaccine mod sproglig interesse. Og hos mange har den megen fasthed virket blokerende, har stillet sig hindrende i vejen, når det gælder at følge et sprogligt ræsonnement, der evt. kan befrygtes at lede til revision af de kanoniserede forestillinger om rigtigt og forkert sprog.

Til disse generelle betingelser kan føjes en mere speciel: nævnet og dets arbejdsudvalg skifter sammensætning fra tid til anden, hvilket kan resultere i svingende praksis. Jeg anser det for en fordel at forskellige berettede synspunkter kan skiftes til at have overtaget. Men der er ingen grund til at undre sig over, at offentligheden kan føle sig desorienteret ved at konstatere, at sprognævnet ikke følger en fast linie.

Der gives intet usvigeligt sikkert kriterium for sprog-rigtighed. Rådgivningsarbejdet er følgelig en balance-akt. Forskellige hensyn må afvejes mod hinanden, og det endelige skøn må vilkårligt lægge hovedvægten på én af flere mulige faktorer. Den mest vederhæftige form for rådgivning vil ofte være at give svar, der opregner de foreliggende muligheder og søger at give en sober og præcis karakteristik af disse muligheder i henseende til deres stilværdi og gangbarhed i forskellige miljøer, idet det så overlades til forespørgeren selv at vælge under hensyn til sin aktuelle situation. Men den slags svar vækker ikke altid særlig begejstring. Mange spørgere er uinteresserede i en lang snak om ligeberettede hensyn.

Overhovedet er det nok for de fleste en ganske fremmed tanke, at flere hensyn kan komme på tale. Skolen kunne give klare svar, så må sprognævnet vel også

kunne, mener man. Hvad der egentlig lå til grund for skolens afgørelser i sprogrigtighedsspørgsmål, om de var baseret på åbenbaring eller ræsonnement – det er normalt sprogbrugeren ligegyldigt; men fasthed og klarhed giver ham indlysende fordele.

Der er ikke tvivl om, at det kræver betydelig træning at anlægge eller bare følge et sprogrigtighedsræsonnement. Når vi disker op med vore begrundelser, bliver spørgeren ofte forvirret. Alle disse akademiske betragtninger over nationalisme kontra internationalisme, over analogi, historie og etymologi, over milieukonkurrence og stilværdi osv. osv. siger ham ikke meget. Evt. hæfter han sig ved, at vi til syvende og sidst er tilbøjelige til at lade sprogborgen gøre udslaget, og det bliver han snarest forarget over: hvorfor bøjer vi os for omsiggribende uvaner?

Det skal siges aldeles umisforståeligt, at vi er medansvarlige, hvis spørgeren bliver forvirret. Måske har vi så ikke udtrykt os klart nok. Og måske lider vor vejledning under, at vi ikke har fundet et holdbart ståsted.

Vor rådgivning følger de retningslinier, der med stor ret kunne betegnes som klassiske, for så vidt som ganske de samme principper kendes fra antikken: vi argumenterer – som Quintilian – ud fra overvejelser over etymologi, analogi, autoritet og sprogbrug; evt. inddrager vi, navnlig når der er tale om lån eller nydannelse af ord, overvejelser over behov.

Bedst virker de argumenter, som i realiteten er mindst forpligtende. Man kan ofte overbevise folk om, at den form er »rigtig«, som bedst stemmer med »den oprindelige« betydning eller anvendelse, eller som bedst passer i systemet. Men vi véd udmærket, at etymologi og analogi er faktorer, som kan påberåbes, når de pas-

ser i ens kram, og ellers må forties. Som argumenter er de af tvivlsom værdi. Hvis vi giver oplysning om dem, er disse oplysninger led i en pædagogik: vi kan bruge dem til at vise, at begrebet sprogrigtighed er en relativ størrelse. Men oplysningerne bliver næppe opfattet som tilskyndelser til sproglig tolerance, snarere som udslag-givende kriterium.

Behovsynspunktet kan også gøre sig, skønt det ret beset er meget svagt funderet. Man kan glæde The Establishment ved at udtale, at der i dansk ikke er noget behov for dette eller hint nyopdukkede modeord. Men hvordan motivere synspunktet, hvordan finde bare et gran af saglig underbygning for det? Tør nogen sprogmand hævde, at det er uhensigtsmæssigt, at et sprog har flere ord for samme begreb? Og hvis ordet dækker et begreb, som man ikke tidligere har haft ord for, tør nogen da hævde, at et sådant ord er overflødigt? Måske skal spørgsmålet formuleres lidt mere rummeligt: tør nogen hævde, at der ikke kan fremføres teoretisk lige så tilfredsstillende argumenter for den modsatte opfattelse?

Men, som sagt, etymologi, analogi og behov er gode krigere at føre i marken. Svagt står derimod argumentet sprogbrug, og dog er det i grunden det eneste, der kommer rådgivningen ved. Vel at forstå: den, der spørger, om noget er »rigtigt«, »korrekt« osv., er ikke interesseret i at få at vide, hvad der sådan i almindelighed siges eller skrives; det véd han rimeligvis på forhånd. Nej, han vil have at vide, hvad der nyder størst prestige i toneangivende kredse, han vil kende den »dannede« sprogbrug.

I sidste instans må den sproglige vejledning da baseres på viden om, hvad der er mest anset (og det vil

oftest sige: i modsætning til enhver anden form ikke bemærkes, ikke skurrer i ørene) på de rigtige steder. Og netop på dette område er vor viden mindre eller i hvert fald mindre velordnet end på noget af de andre. Etymologi og analogi kan vi delvis få oplysning om i ord- og håndbøger, og m. h. t. behov kan der normalt opbygges en holdbar argumentation. Men vi har ikke en eneste undersøgelse af, hvordan en given form vurderes af sprogbrugerkollektivet. Vi tvinges derfor til at leve på fornemmelser. Selvfølgelig er vi i vid udstrækning i stand til at gøre det, fordi vi er trænede sprogiagttagere. Men fornemmelsen, sprogfølelsen, eller hvad man nu vil kalde det, slår ikke til i alle tilfælde. Vi kan ikke undgå fejlbedømmelser.

Et andet problem: vi kan ikke frigøre os for en fornemmelse af, at det i grunden er et temmelig snævert og måske ikke i alle detaljer videre relevant udvalg af sprogrigtighedsproblemer, vi tager stilling til i vort rådgivningsarbejde. En kritiker, der i øvrigt er os venligt sindet, har gang på gang opholdt sig ved, at vor rådgivning næsten altid og udelukkende drejer sig om *ord*. Vi kan ikke ganske afvise påstanden. Oftest udtaler vi os om enkelte ord, om deres stavning, udtale, oprindelse, hjemmel i dansk osv. Naturligvis kan et spørgsmål, der efter sin formulering angår et ord, i virkeligheden dække over sætningsbygningsproblemer. Men det er rigtigt, at vi sjældnere tager stilling til syntaktiske spørgsmål.

Grunden hertil er såre enkelt den, at vi normalt ikke bliver spurgt om den slags, hvad den pågældende kritiker meget vel er klar over. Han konstaterer, at spørgerne øjensynlig ikke har opmærksomhed eller fantasi til at erkende andre sprogproblemer end ordproblemer. Jeg ville hellere sige, at gennemsnitsspørgeren ikke har

skoling eller terminologi til at formulere spørgsmål om syntaktiske problemer; det er ulige lettere at stille spørgsmål om enkeltord.

Vi kunne optage syntaktiske problemer til behandling uden at være blevet spurgt, og måske bør vi også gøre det. Men hvor stor vil offentlighedens interesse være, hvis vi uden aktuel anledning i form af spørgsmål kaster os ud i en redegørelse for problemstillinger, der næppe nok er erkendt i videre kredse, og som ikke godt kan behandles uden anvendelse af en vis fagterminologi?

Vi er ikke forvænt med at blive forstået til punkt og prikke, ikke engang når vi udtaler os om de mere tilgængelige problemer, der kan betegnes som ordproblemer. Der er ikke noget mærkeligt i det. Mange af de nuanceringer, som er yderst betydningsfulde for os selv, skræller modtageren automatisk bort, de angår ham ikke, han er blot interesseret i at finde frem til en fast regel, en klar holdning. Nu og da kan vi endda have den nedslående oplevelse at se vore svar totalt misforstået i f. eks. pressens gengivelse, til trods for at vi virkelig har gjort os umage for at tale helt forståeligt. Når det kan gå sådan med de nogenlunde overskuelige ordproblemer, hvordan skal det da gå med de langt mere indviklede syntaktiske?

Man kan betvivle, at syntaktiske problemer overhovedet egner sig til den atomistiske behandling, som spørgsmål og svar-formen giver. Måske skulle vi hellere stile mod at få udgivet samlede behandlinger af nogle af de vigtigere komplekser. Men så opstår det problem, at sådanne publikationer ikke på langt nær vil nå ud til så vid en kreds, som vi får i tale, når vi behandler problemerne i dråbeform.

Til sidst vender jeg tilbage til et virkelig alvorligt problem, som jeg har antydnet tidligere: de mange misforståelser m. h. t. sprognævnets status. Gang på gang møder vi, f. eks. i pressen, den opfattelse, at vi er en art lovgivere eller i det mindste dommere. Vi har givet nye ord borgerret i sproget, hedder det; vi afsiger domme, »sprog-retten har talt« osv. Andre synes at tillægge os udøvende beføjelser; en journalist betegner os således som politibetjente. Ofte skinner misforståelserne gennem de krav, der stilles til os: vi bør udrydde dette og hint gyselige ord, totalt forvise det fra vort sprog.

Retfærdigvis må det siges, at dog en del er på det rene med, at vi kun har status som rådgivere. Imidlertid er det åbenbart utilfredsstillende for mange at se os i en så ydmyg rolle. Tilhængere af faste normer vil sikkert kunne tilslutte sig den journalist, som skrev, at Dansk Sprognævn må konstitueres som reel autoritet, ikke bare som en rådgivende instans, men som en højesteret for dansk skriftsprog. At skriftsprog er uendelig meget mere end en ortografi, som faktisk lader sig normere, synes den pågældende skribent ikke at have indset.

Vi har ikke og ønsker ikke at få anden form for autoritet end den, vi kan erhverve os ved at give fornuftig vejledning, baseret på sprogvidenskabelig indsigt, taktfølelse og sund sans.

Trods alt tør vi tro, at vi ikke ganske har forskertset mulighederne for at erhverve os en sådan autoritet. Foreløbig er i hvert fald dele af offentligheden blevet opmærksomme på vor eksistens og indrømmer os eksistensberettigelse. Forespørgsler, presseomtaler og oplagstal afspejler stedse øget interesse for vort arbejde. Og når vi ser, at liberale kredse beskylder os for at være

reaktionære og konservative dadler os for misforstået frisind, ja så har vi faktisk en opmuntrende fornemmelse af, at det er lykkedes os at fastlægge en linie, som ikke er helt ved siden af.